

## **БОРОТЬБА З ДИТЯЧОЮ БЕЗПРИТУЛЬНІСТЮ НА ВОЛИНІ В 1920-Х РОКАХ**

Проблема боротьби з дитячою безпритульністю для сучасної України є досить актуальною. Історичний досвід державних та суспільних заходів для подолання її, зокрема на Волині у 1920-х роках, потребує більш глибокого дослідження, із залученням відповідних архівних джерел.

Серед основних причин сирітства та безпритульності дітей у 20-х роках ХХ ст. різні дослідники називають наслідки Першої світової та Громадянської воєн, а також голод, масові епідемії, безробіття, евакуацію значної кількості дітей з Росії. До кінця 1920-х рр. в СРСР було створено державну систему подолання дитячої безпритульності. Центральне місце у ній посідали органи і установи народної освіти [7, с. 13–14].

Відділ Головоцвиху Волинської губернії із соціально-правової охорони дитинства пропонував у 1923 році такий план заходів у цьому напрямі: 1) до допомоги у кампанії боротьби з безпритульністю дітей залучалися усі сили апарату інспектури Губсоцвиху; 2) пропонувалось висвітлювати кампанію в пресі (вміщувати відомості про її наслідки, цифри, починання, заходи влади та ін.); 3) завести у губернському органі преси відділ розшуку дітей та батьків; 4) використовувати доповіді на зборах робітників на фабриках, заводах; 5) розширити мережу установ з охорони дитинства; 6) організувати майдани-клуби для дітей, куди мав бути вільний доступ для безпритульних; для технічного керування цією справою обирати особливу комісію з робітників і педагогів [1, арк. 140–141]. Для кращого пошуку безпритульних дітей планувалось організувати на місцях дитячі адресні столи, в яких мали бути створені списки або картотека дітей з інтернатів [1, арк. 238, 75].

Станом на 15 квітня 1923 року на особистому утриманні у селян знаходилось понад 3 тис. дітей з губерній, де був голод у 1921 р. Однак, тоді ж збільшились випадки привезення таких дітей патронами у відповідні державні органи через складне матеріальне становище останніх [2, арк. 28].

Станом на 1 листопада 1924 року на Волині кількість зареєстрованих безпритульних дітей складала 481 (з них найбільше у м. Житомирі – 218; у 1922/23 році їх було 226 (окрім дітей з губерній, де був голод)). З них сиротами були 176 дітей, напівсиротами – 305. У м. Житомирі 50% безпритульних дітей потребували негайного залучення у дитбудинки, однак самі будинки були перезавантажені,

мали несприятливі матеріальні умови. Тому передбачалась організація будинку безпритульного дитинства [3, арк. 218, 178].

Регулярним стало проведення місячників допомоги безпритульним дітям. Зокрема, під час організації одного з них, з 15 вересня до 15 жовтня 1927 року, для пошуку матеріальних коштів пропонувалося вжити заходів щодо обкладення квитків на автотранспорт, спиртних напоїв, квитків у кінотеатри та театри тощо [4, арк. 55, 65]. Серед практичних завдань на час проведення місячника допомоги безпритульним дітям у Волинській окрузі з 1 листопада по 1 грудня 1928 року йшлося про розширення зв'язків відповідних державних органів з громадськістю у цьому питанні (залучення до справи товариства «Друзі Дітей» тощо); організацію міської лотереї допомоги цим дітям; використання періодичної преси, радіо, кіно [5, арк. 208–209].

Певний інтерес для дослідників мають акти обстеження дитячих будинків цих років. Так, зокрема, в «Акті обстеження Червонської диткомуні» від 6.03.1925 р. зазначалося про загалом її задовільний стан. Серед негативних моментів йшлося про: затримання коштів на їжу, зарплату вихователів; налагодження водопостачання, котла центрального опалення, даху у місцях протікання; придбання постільної, натільної білизни, взуття, верхнього одягу; ліквідацію корости серед дітей; перевантаження комуни дітьми та ін. [2, арк. 17–17 зв.].

Станом на 15 грудня 1929 року у дитбудинках Волинської округи перебувало 782 дітей (хлопців – 391, дівчат – 391). За результатами перевірок дитбудинків у Волинській окрузі в 1930 році було зроблено такі висновки:

1) матеріальний стан дитбудинків був надзвичайно важким (недостатні асигнування на харчування дітей (8 крб. на місяць) та одяг (25 крб. на рік); незадовільний стан постільної білизни (особливо у Кмитівській дитячій комуні); стан харчування на периферії був особливо незадовільним; дитбудинки не були забезпечені в достатній мірі меблями та устаткуванням; діяльність майстерень у диткомунах та господарств відбувалася з перебоями. Пропонувалось збільшити за рахунок додаткових асигнувань витрати на харчування в дитбудинках до 10 крб. на місяць, на одяг – до 35 крб. на одного вихованця [6, арк. 10–13].

Як зазначає сучасний російський історик А. Славко, до кінця 1920-х років були досягнуті певні позитивні результати щодо вирішення проблеми безпритульності дітей в СРСР, про що свідчили різке скорочення їх чисельності у містах, функціонування відповідних дитячих установ, в яких дитина могла отримати соціальну допомогу. Проте, не дивлячись на зусилля держави, умови життя в дитячих установах були незадовільними [8].

Отже, боротьба радянської влади з дитячою безпритульністю на Волині у 1920-х роках мала як певні позитивні результати, так і проблеми, що не були остаточно вирішено через переважно соціально-економічні причини. До кінця 20-х років державні органи так і не спромоглися надати усі необхідні кошти для подолання безпритульності та поліпшення стану дитячих будинків.

### **Література:**

1. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.). – Ф. Р. 31. – Оп. 1. – Спр. 60. – 246 арк.
2. Держархів Житомирської обл. – Ф. Р. 28. – Оп. 1. – Спр. 138. – 66 арк.
3. Держархів Житомирської обл. – Ф. Р. 31. – Оп. 1. – Спр. 112. – 218 арк.
4. Держархів Житомирської обл. – Ф. Р. 277. – Оп. 1. – Спр. 98. – 179 арк.
5. Держархів Житомирської обл. – Ф. Р. 280. – Оп. 1. – Спр. 90. – 436 арк.
6. Держархів Житомирської обл. – Ф. Р. 280. – Оп. 1. – Спр. 507. – 124 арк.
7. Паращевіна О. С. Роль системи народної освіти у подоланні дитячої безпритульності в 20-х – першій половині 30-х рр. ХХ століття в Україні: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. С. Паращевіна; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 17 с.
8. Славко А. А. Детская беспризорность и безнадзорность в России конца 1920-х-начала 1950-х годов: социальный портрет, причины, формы борьбы: Автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / А. А. Славко; Самар. гос. ун-т. – Самара: 2011. – 43 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>.